

Forseliuse Selts on asutamisel

Vanimate eesti rahvakoolide ühenduse mõte tekkis 1987. aasta aprillis. Siis tulid esimest korda kokku nende 11 kooli direktorid, kus 1686. aastal töötasid esimesed Bengt Gottfried Forseliuse koolimeistrite seminari kasvandikud. Meie väikerahva arengu loos oli tolle sündmusel põhjanev tähtsus, sest luterliku kiriku toel arenes traditsioonilise koduõpetuse kõrval välja rahvakoolide võrk, loodi koolikirjandust ja süvenes kirjaoskus. Ilma kirjaoskusest (esialgu küll ainult jumalasona uurimiseks mõeldud) poleks meist saanud võrdset rahvast võrdste hulgas. Jakob Hurt nägi meie rahva ajaloolist kutsumust just vaimu vägevuse ja haritud elu vallas. Vahepeal oleme paarkümment aastat ka vaba rahvas olnud ja 1988. aasta annab lootusi, et vabadsus hakkab tasapisi suurenema, võrdsus kasvama.

Ülalmainitud 11 kooli (Kambja, Kolga-Jaani, Laiuse, Nõo, Otepää, Pilstvere /nüüd Kirivere/, Puhja, Põltsamaa, Rõngu, Sangaste, Tartu 1. Keskkool) tulid kokku, et tasa ja targu meie rahvahariduse 300. aastapäeva tähistada. See hariduslugu algas ju enne Peeter I aknaraiumist haritud Euroopasse, küllap sellepärast ei võinudki väikerahva suure olemusliku dimensiooni — harituse — tähtpäev üldrahvalikuks pidupäevaks saada.

11 kooli algatusel (hiljem liitus B. G. Forseliuse sünnikihelkonna kool Padiselt) ja Tartu rajooni haridusjuhtide toetusel sai eesti (talu)rahvakooli 300. aastapäev vääriliselt tähistatud, Ignatsi Jaagu nimi ja elutöö mitmel viisil jäädvustatud. Ometi ei vaibu laim meie rahvahariduse ja kirjaoskuse aadressil. Mullu kevadel andis Moskva raadio inglise keeles maailmale teada, kuidas Baltikumis 1940. aastal kirjaoskamatusst likvideeriti (tööpoolest, vastavaid aruandeid tollal Moskvasse läkitati, sest aruandepangid tuli täita). Tundub, et rahvakooli ja -

hariduse tähtsust ei ole väärikselt teadvustanud ka Eesti üldsus, rääkimata hariduse kandjatest. Varem oli iga rahvakool paikkonna kultuurikeskus, iga koolmeister rahvaalgustaja ja kultuurikandja. Kooli ajaloo täpne tundmine on oma juurte tundmine, millele ei ole võimalik leida paremat arenguteed ka praegu. Ei saa alustada koolimaja august, nagu seda arvas Saverna kolhoosi muulasest esimees, kui ta laskis täiesti terve maja lammutada põhjusel, et see oli kunagi olnud sakste häärber (hiljem koolimaja nagu paljudes kohtades Eestis). (Vt. «Maaleht», 20. okt. 1988.)

Koolid on olnud hädas oma asutamise aja kindlaksmääramisega. Maal ei ole sellega enamasti vaidlusi tekkinud, sest vähemalt iga luteri kiriku juures oli oma (kihelkonna)kool, mille kohta on ka kirikuraamatuid teavet leida. Linnakoolide ajalugu on tegelikult vanem kui maakoolide oma, ometi ei pea Tartu ja Viljandi esimesed keskkoolid ennast nii vanaks kui maakoolid. Vaja on teha üksikindlat tööd arhiivides, aga vaja on ka ühtset metoodikat asutamise aja kindlakstegemiseks.

Forseliuse Seltsi asutamise toimikond «11 Kooli Klubi» ootab kõigi maa ja linna avaräärse ajaloo koolide osavõttu seltsi avalitritusest (asutav kogu) 22. veebruaril Tartu pedagoogilises koolis. Mõeldud on koole, mille ajalugu ulatub Georg von Browne'i koolipatentide (1765. a. Liivimaa kubermangus ja 1787. aastal Eestimaa kubermangus avaldatud) eelsesse aega. Seltsi põhikirja ja programmi projektid saadetakse registreerunud koolidele, nende vilistlas-kogudele jt. asjast huvitatud organisatsioonidele. Ühinema kutsutakse ka kooliajaloolasi, kodulooüriajaid, üksikuid organisiseerumata vilistlasi jt., kes tahavad seltsis kaasa lüüa.

Seltsi seob Bengt Gottfried Forseliuse ajastu ja eesti haridustraditsioonide vaimsus. Ta tahab edendada rahvuskooli ja alternatiivharidust, väärtusta-

da haridust ja haritust ning õpetaja tööd, uurida haridusja kodulugu ning publitsistepäevaste kommentaaridega, toetada koolimuuseume jne. Selts tahab arendada koostööd Väilis-Eesti ja Põhjamade haridusorganisatsioonidega, et vahetada õpilasi ja õpetajaid suvelaagrites ning koolitöö ajal, kutsuda väliseestlaste kodumaale õppima ja saata meie õpilasi stipendiaatidena välismaale, eriti kõrgkoolidesse. On häid eeldusi panna selts palgaliste töötajate abil tugevatele organisatsioonilistele ja majanduslikele alustele.

Kolm sajandit ja viimase aja sotsiaal-majanduslikud muutused maal on toonud kooligeograafiasse suurt segadust. Kuidagi ei tahaks, et need koolid, kus 1688. aastal õpetasid B. G. Forseliuse kasvandikud, vanimate koolide ühendusest välja jääksid. Seepärast olgu siin ära toodud nende koolide nimed (prof. Lembit Andreseni andmed):

Põhja-Eesti: Haljala, Jõe-lähtme, Järva-Jaani, Järva-Madise, Padise, Risti, Türi, Viimsi, Vigala

Lõuna-Eesti: Kambja, Kolga-Jaani, Laiuse, Nõo, Otepää, Pilstvere (nüüd Kirivere), Puhja, Põltsamaa, Rõngu, Sangaste, Tartu-Maarja, Audru, Halliste, Hargla, Helme, Hummuli, Häädemeeste, Kärula, Kodavere, Kärna, Lu-ke, Maarja-Magdaleena, Pais-tu, Palamuse, Põlva, Pärnu, Pärnu-Jaaguipi, Saarde, Suure-Jaani, Torma, Tõstamaa, Urvaste, Viljandi, Äksi.

Mõned neist on likvideeritud, mõned taasavatud, teised elavad naaberkooli katuse all edasi. Kuidas säilitada paikkonna rahva mälu? Kuidas hoida kooli ajaloo rikkust? Kuidas kaitsta kooli nime kadumist, st. teatud osa kultuuri kadumist? Ka neile küsimustele võib vastust leida loodavas seltsis. Oma soovist kaasa lüüa võib kirjutada aadressil: 202 400 TARTU, Salme 1a, Tartu Pedagoogiline Kool, Forseliuse Selts.

MADIS LINNAMÄGI,
Kambja Ignatsi Jaagu Kooli
direktor